

Східноєвропейський національний університет ім. Лесі Українки
Бібліотека

Тадеуш Чацький в історії Волині

Біобібліографічний нарис до 250-річчя від дня народження

Луцьк-2015

28 серпня – 250 років з дня народження Тадеуша Чацького (1765–1813), польського освітнього діяча, дослідника історії України, засновника Кременецького ліцею.

Народився Тадеуш Чацький 28 серпня 1765 року в містечку Порицьку, яке знаходилося у Володимирському повіті на Волині й становило власність його роду ще із XVII ст. Сім'я Чацьких належала до землевласницької еліти Волині. Дитинство Чацького проходило без батьківської ласки, оскільки 1767 року росіяни ув'язнили його батька строком на шість років за протест проти рівноправності дисидентів, а мати через рік після арешту чоловіка померла. Тадеуш та його старший брат Міхал потрапили під опіку дядька, і він забрав обох племінників на п'ять років у м. Гданськ. 1773 року, уже після першого поділу Речі Посполитої, хлопці повернулися до рідного містечка, і Тадеуш розпочав домашнє навчання, яке проходило, правда, на дуже високому рівні. Колишній єзуїт Фаустин Гродзинський навчав обох братів класичних мов, права та французької мови, а виходець із Вармії Мартін Гербер – німецької мови. Найбільше Тадеуш захоплювався вітчизняною історією.

У 1781 році Т. Чацького направили практикантом у суд м. Варшави. Перебування в столиці було доброю нагодою ознайомитися з багатими збірками бібліотеки Залуських. У 1784–1786 роках Тадеуш працював у Крущовій комісії, а 1786 року за рішенням сейму був направлений на роботу в Комісію коронного скарбу. Як представник казначейства, у складі польської делегації брав участь у переговорах із пруською стороною щодо підписання міждержавної торговельної угоди (1790). У 1792 році залишив державну службу. Будучи власником великих маєтків і значних угідь, зайнявся господарськими справами. У 1801–1803 рр. здійснив кілька приватних наукових подорожей стародавніми польськими містами Помор'я.

У 1803 р. Чацького призначають візитатором (інспектором) шкіл Волинської, Подільської та Київської губерній. Глибока ерудиція, помножена на працьовитість і прихильність монарха, – була доброю основою для реалізації планів та ініціатив у довіреній галузі. Чацький організовує та відновлює школи в багатьох містах і містечках – Володимирі, Луцьку, Клевані, Дубровиці, Бердичеві, Житомирі, Вінниці, Барі; створює систему так званих фондушів (фондів) для підтримки навчальних закладів заможними людьми, насамперед шляхтою. Впродовж десяти років діяльності Чацького, завдяки особистому втручання, промовам, зверненням, на добротинні внески було засновано дві сотні шкіл та училищ.

Але найвдалішим освітнім проектом Тадеуша Чацького стало створення 1805 року в Кременці Вищої Волинської гімназії, яку згодом російська влада перетворила на ліцей (1819). Крім пожертв добротинців, засновник вклав у цю справу дві третини власного капіталу. До організації гімназії долучився відомий польський філософ, правник, громадський діяч, автор польської конституції 3 травня 1791 року Гуго Колонтай, уродженець Південної Волині. Ініціатори поставили перед собою далекосяжну мету – зміцнювати польські впливи на Волині й прищеплювати учням ідею відродження Речі Посполитої.

Відкриття стараннями Тадеуша Чацького 1805 року Волинської гімназії, реорганізованої 1819 року в ліцей, перетворило м. Кременець в один із найбільших освітніх центрів Правобережної України.

Тадеуш Чацький – автор багатьох наукових праць із численними додатками: ілюстраціями, картами, таблицями, архівними матеріалами, найвідоміші з яких: «Нотатки про торгівлю з Англією, Оттоманською Портою і іншими народами» (1792), «Про литовські і польські права» (1800), «Розвідка про євреїв» (1805), «Про назву України та виникнення козаків» (1806).

Т. Чацький за життя ніколи не відмовлявся від ідеї створення в м. Кременці нового польського університету. І лише його передчасна смерть, 8 лютого 1813 року, стала на заваді її реалізації.

Похований Тадеуш Чацький у родинному склепі в містечку Порицьку, нині с. Павлівка Іваничівського району Волинської області.

Використані та рекомендовані джерела літератури:

1. Бенера В. Історико-педагогічний дискурс становлення фізичної культури на Кременеччині / В. Бенера // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві : зб. наук. пр. / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Східноєвроп. ун-т ім. Лесі Українки ; [редкол.: А. В. Цьось та ін.]. - Луцьк, 2013. - № 2(22). - С. 3-6. - Бібліогр.: 10 назв. - Подано відом. про пед. діяльн. Т. Чацького.

75я43
Ф 50
2. Вербич В. Волиняни як будівничі найголовніших закладів України. Галшка Гулевичівна, Тадеуш Чацький у дзеркалі долі / В. Вербич // Луцький замок. – 2000. – 14 груд.
3. Войцеховський Ю. Кременецький ліцей – осередок елітної освіти на Волині (до 200-річчя заснування навчального закладу) / Ю. Войцеховський, І. Коляда, Я. Пилипчук // Історія в шк. – 2005. – № 11/12. – С. 1–7.
4. Волинські Афіни. 1805-1833 : зб. наук. пр. / [Кремен. обл. гуманіт.-пед. ін-т ім. Тараса Шевченка] ; під ред. С. Маковського, В. Собчука. - Тернопіль : Богдан, 2006. - 304 с. – Відом. про діяльн. Т. Чацького в Кременці.

63.3(4УКР)
В 67
5. Даниляк П. Г. Тадеуш Чацький та його роль у розвитку освіти на Правобережній Україні / П. Г. Даниляк // Укр. іст. журн. - 2009. - № 2. - С. 51-66. - Бібліогр.: с. 65-66.
6. Єршов В. Волинський простір у мемуаристичній літературі Правобережжя [Електронний ресурс] / В. Єршов // Волинь – Житомирщина : іст.-філол. зб. з регіон. пробл. / Житомир. держ. пед. ін-т ім. Івана Франка, Іст.-філол. т-во, Житомир. наук.-краєзн. т-во дослідників Волині. – Житомир, 2007. - № 17. - С. 21-38. - Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vg_2007_17_5.pdf. – 11.08.15. – Назва з екрану. – Згадується діяльн. Т. Чацького.
7. Кирчів Р. Кременецька гімназія-ліцей першої третини ХІХ ст. та її дотичність до українського довкілля [Електронний ресурс] / Р. Кирчів // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність : [зб. ст.] / Нац. акад. наук України, Ін-т українознав. ім. І. Крип'якевича ; [редкол.: М. Литвин та ін.]. – Львів, 2006–2007. – Вип. 15. – С. 426–437. – Режим доступу : <http://www.inst-ukr.lviv.ua/files/23/430Kyrchiv.pdf> . – 06.07.15. – Назва з екрану. – Відом. про діяльн. Т. Чацького.
8. Коляденко С. Польський вплив на розвиток народної освіти Волині (перша половина ХІХ ст.) / С. Коляденко // Slavica Tarnopolensia : альбом. – Тернопіль, 1997. – Вип. 4. – С. 170–174. – Є відом. про Т. Чацького.

81.41
С 47
9. Кралюк П. «Волинські Афіни» на Кременеччині : [про Вищу Волинську гімназію та її організаторів Т. Чацького й Г. Коллонтая] / П. Кралюк // Дзеркало тижня. – 2005. – 24 груд. – С. 21.

10. Наумук С. Серце поховали у Кременці, тіло – у Порицьку / С. Наумук // Волинь-нова. – 2015. – 7 лип. – С. 8.
11. Омельчук В. З історії русифікації шкільної освіти на Волині [Електронний ресурс] / В. Омельчук // Нова пед. думка. - 2013. - № 2. - С. 3-5. - Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Npd_2013_2_2.pdf. – 11.08.15. – Назва з екрану. – Внесок Т. Чацького.
12. Свинко Й. Вища Волинська (Крем'янецька) гімназія та ліцей: розвиток освіти й вивчення природи Волині та Північного Поділля за 1805–1914 роки [Електронний ресурс] / Й. Свинко // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія: Географія. – Тернопіль, 2011. – № 1, вип. 29. – С. 3–8. – Режим доступу : http://catalog.library.tnpu.edu.ua/naukovi_zapusku/geograph/2011/2011-1.pdf. – 06.07.15. – Назва з екрану. – Є інформація про життєвий і творчий шлях Т. Чацького.
13. Сейко Н. "Едукаційні фондуші" як форми доброчинності на Правобережній Україні у ХІХ ст. [Електронний ресурс] / Н. Сейко // Історико-педагогічний альманах. - 2005. - Вип. 1. - С. 101-112. - Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Ipa_2005_1_10.pdf. – 11.08.15. – Назва з екрану. – Про пед. діяльн. Т. Чацького.
14. Сейко Н. А. Співпраця Тадеуша Чацького з католицьким духовенством у справі благодійної підтримки навчальних закладів Правобережжя (початок ХІХ століття) [Електронний ресурс] / Н. А. Сейко // Науковий вісник Донбасу. - 2012. - № 1. - Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/nvd_2012_1_24.pdf. – 10.08.15. – Назва з екрану.
15. Ярмошик І. І. Історичні праці Тадеуша Чацького в контексті польської історіографії Волині ХІХ століття [Електронний ресурс] / І. І. Ярмошик // Інтелігенція і влада. - 2008. - Вип. 14. - С. 219-228. - Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/iiv_2008_14_25.pdf. – 10.08.15. – Назва з екрану.

Тадеуш Чацький в історії Волині [Електронний ресурс] : біобібліогр. нарис до 250-річчя від дня народж. / Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, Бібліотека ; уклад. Л. Дейнека. - Луцьк, 2015. - Бібліогр.: 15 назв.

Подано інформацію про життєвий шлях і наукову діяльність польського освітнього діяча, дослідника історії України, засновника Кременецького ліцею Т. Чацького.

Видання адресоване науковцям, викладачам і студентам, дослідникам минулого нашого краю.

ББК 74я1